ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΝΕΡΑΪΔΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΕΛΑΔΩΝ *

ΝΕΡΑΪΔΕΣ

Τὸ ἀρχαῖον γενικὸν ὄνομα τῶν Νυμφῶν ἀντικατέστησεν ὁ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικὸς λαὸς δι' ἄλλου ἐπίσης ἀρχαίου, μερικωτέρου δέ, τοῦ τῶν πελαγίων Νυμφῶν καὶ οὕτω τὰ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ζωηρότερον διατηρούμενα λείψανα ταῦτα ἀρχαιοτάτων θρησκευτικῶν παραστάσεων, δὲν ἔχουσιν ἄλλο ὄνομα, εἰμὴ τὸ τῶν *Νηρηίδων*, ἐκφερόμενον κατὰ ποικίλους ἰδιωματικοὺς τύπους· διότι ἄλλα τινὰ ὀνόματα αὐτῶν φέρονται μὲν παραλλήλως πρὸς τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀλλὰ δὲν ἀντικαθιστῶσιν αὐτό, εἶναι δὲ ὑποκορισμοὶ ἢ εὐφημητικαὶ ἐπικλήσεις ἢ κοινὰ περιληπτικὰ ὀνόματα πολλῶν γενῶν δαιμονίων.

Ὁ κοινότερος τύπος εἶναι *Νεράιδα*, πληθ. *Νεράιδες*[1] ἢ κατὰ τὴν φθογγολογίαν τῶν βορείων ἰδιωμάτων *Νιράιδα*, πληθ. *Νιράιδις*[2], καὶ κατὰ μετάθεσιν τοῦ ἡμιφθόγγου ῐ εἰς τὴν ἐπομένην συλλαβὴν *Νεράδια*[3]. Μετὰ τοῦ συνηθεστάτου δὲ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπίσης ὄχι ἀγνώστου προθετικοῦ *α*[4] ἐσχηματίσθη ὁ τύπος *Ἀνεράιδα*, *Ἀνεράιδες*[5]. Καὶ κατ' ἀφομοίωσιν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(*) Ἀπόσπασμα τοῦ ἀνεκδότου μέρους τῶν σημειώσεων εἰς τὴν συλλογὴν τῶν Παραδόσεων τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου. Ἐδημοσιεύθη εἰς Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον Ε' (1918), σ. 17-32.

1. Πολλαχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Βλ. καὶ Σκ. Βυζαντίου, Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς ἐν λ. B. Schmidt, Volksl. d. Neugr., σ. 98. Ἐν Πελοποννήσῳ, Λεχαινὰ Ἤλιδος: Ἐφημ. τῶν Φιλομ., 1857, τ. Ε', σ. 156. Γορτυνία: Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή, σ. 467. Βούρβουρα Κυνουρίας: Λαογραφία Δ' 464. –Κρήτη: Ἐρωτόκριτος Β' 192. Στ. Ξανθουδίδου, Ἐρωτόκριτος, σ. 624. – Ἀμοργός: Γάσπαρη, Ἡ νῆσος Ἀμοργός, σ. 74. – Λέρος: Οἰκονομοπούλου, Λεριακά, σ. 97. –Τραπεζοῦς: Σ. Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, σ. κγ'.– Ἐκ τοῦ τύπου τούτου καὶ τοπωνυμικά, οἷον *Νεράιδα* (ἐν Σίφνῳ: Ἐθνικὴ ἀγωγή, 1900, σ. 156), *Νεραϊδόραχη* (Σουδενὰ Καλαβρύτων), *Νεραϊδόλιμνη* (Θουρία Μεσσηνίας), *Νεραϊδόσπηλος* (Κρήτη) κλπ. καὶ σύνθετα, οἷον *Νεραϊδονέματα* (Βυζαντίου, Λεξικ. ἐν λ.· Σπ. Μηλιαράκη ἐν Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. Πανεπιστημίου Δ' 297).

2. Ὁ Abbot (Macedonian Folklore, σ. 242) ἀνακριβῶς σημειώνει ὡς ἐπιχωριάζοντα ἐν Μακεδονίᾳ τὸν τύπον *Νεράιδες*. Πρβλ. καὶ Λαογρ. ΣΤ' 513. Ὁμοίως ἀνακριβὲς εἶναι ὅτι καὶ ἐνΛέσβῳ φέρεται ὁ τύπος οὗτος, ὡς ἀναφέρει Λέσβιός τις ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Ἐφημ. Φιλομ., 1857, τ. Ε', σ. 52.

3. Καλαμάτα: ΑΛ.

4. Mullach, Grammatik der griech. Vulgarsprache, Berlin 1856, σ. 143. K. Foy, Lautsystem der griech. Vulgarsprache, Leipzig 1879, σ. 110-1. A. Thumb, Handbuch d. neugr. Volkssprache, Strassburg 1910, σ. 11.

5. Ross, Inselreisen, τ. III, σ. 181. Ζάκυνθος: Schmidt, V.N., σ. 99. Ζώη, Λεξικὸν Ζακύνθου, σ. 67.–Κεφαλληνία: Schmidt, αὐτ.– Σύρος, Νάξος: ΑΛ.– Σίκινος: Ζ.

τοῦ φωνήεντος τῆς πρώτης συλλαβῆς πρὸς τὸ τῆς δευτέρας οἱ τύποι *Ναράιδα*[6], *Ναραϊδή*[7], *Ἀναράιδα, Ἀναράιδες*[8] καὶ ὁ παλαιότερος πεντασύλλαβος *Ἀναραΐδα*[9], ὃν σήμερον ἔχει ἡ τσακωνικὴ διάλεκτος *(Ἀναραΐδε)*[10]. Ἐκ τῆς ἁπλοποιήσεως δὲ τῆς διφθόγγου *αϊ* εἰς τὸν ἁπλοῦν φθόγγον *α* διὰ τῆς παραλείψεως τοῦ ἡμιφθόγγου ῑ, συνήθους εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν (οἷον καϊμένος-καμένος, καϊμός-καμός, γάιδαρος-γάδαρος, ἀηδόνι-ἀδόνι, ἀϊτὸς-ἀτός, κλπ.) ἐσχηματίσθησαν οἱ τύποι *Νεράδα*, πληθ. -δες[11], *Ἀνεράδα - δες*[12], *Ἀνεράδα - δες*[13]. Τὸ καρπαθιακὸν ἰδίωμα, διὰ τὴν οἰκείαν αὐτῷ ἔκπτωσιν τοῦ *δ* ἐν τῇ

Γαβαλᾶ, Σίκινος, σ. 44.– Κρήτη: Ζωγρ. ἀγὼν Α' 429. Ξανθουδίδου, Ἐρωτόκριτος, σ. 624. – Θράκη, Αἶνος: ΑΛ.– Κρήνη (Τσεσμές): Ζωγρ. ἀγ. Α' 249. – Σύνθετα ἐκ τοῦ τύπου τούτου *νεραϊδόχορτο* (Fiedler 83 [= usnea articulata]. Μηλιαράκης, ἔνθ' ἀν., Δ' 342 [*ἀνεραϊδόχορτο* (οὕτω= usnea bardata)]. Π. Γενναδίου, Λεξ. φυτολ., σ. 117 (Μεσσηνία), *ἀνεραϊδονήματα* (Μηλιαράκης, αὐτ., σ. 279. Γενναδίου, αὐτ., λ. ἐπίθυμον· δεντρομαλλιά).

6. Ἤπειρος: Κ[ρομμύδη], Διατριβὴ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς γλώσσης, 1808, σ. 120. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀκολουθία διατριβῆς, σ. 23.

7. Παρὰ τοῖς ἑλληνοφώνοις τοῦ Ὄφεως ἐν τῷ Πόντῳ: ΚΠ. Σύλλογος ΙΗ', σ. 162.

8. Pouqueville, Voyage dans la Grèce, τ. VI, σ. 151. Th. Kind, Neugriech. Volkslied., 1827, σ. 114. Κατὰ τὸν κ. Γ. Ν. Χατζιδάκιν (Γλωσσολογ. μελέται 1901, σ. 229 καὶ ἐν Ἀθηνᾷ, τ. ΚΔ', σ. 27) τὸ ἐν ἀρχῇ Ἀνα - ἀντὶ τοῦ Νε- ἐγένετο κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὴν πρόθεσιν ἀνά, εἰσελθοῦσαν οὕτως εἰς τὸ ὄνομα· ἀλλ' οὕτω δυσκόλως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ μεταβολὴ τοῦ *ε* ἐν τῷ *Ναράιδα, Ναραϊδή*. Ἄλλως δὲ ἡ ἀφομοίωσις τοῦ *ε* πρὸς τὸ *α* τῆς ἀκολούθου συλλαβῆς δὲν εἶναι ἀσυνήθης ἐν τῇ γλώσσῃ (πρβλ. θαραπεύγω, δραπάνι).

9. [Μάρκου Δεφαράνα], Λόγοι διδακτικοὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν, Ἐνετίησι 1543, φ. 11α, στ. 622. Καὶ ὁ Κοραῆς (Ἄτακτα Β' 258) ἀναφέρει τὸν τετρασύλλαβον τύπον *Νεράϊδες* καὶ τὸν πεντασύλλαβον *Ἀνεραΐδες* ὡς τοὺς συνήθεις σημερινοὺς τύπους· ἀλλὰ σφόδρα ἀμφιβάλλω, ἂν ἀκριβολογῇ, μᾶλλον δὲ πιστεύω, ὅτι ὡς δύο συλλαβὰς ὑπολογίζει τὴν δίφθογγον *αι*, πρὸς διάκρισιν τοῦ τρισυλλάβου τύπου *Νεράδες* τοῦ λήμματος. Ὁμοίως δὲν νομίζω ἀκριβὲς τὸ λῆμμα *Ναραΐδα* ἐν τῷ Νεοελληνικῷ λεξικῷ τοῦ Th. Kind (Leipzig 1841).

10. M. Deffner, Zakonische Grammatik, σ. 25.

11. Γεωργιλᾶ, Θανατικόν, στ. 115 (Wagner, Carm. gr. med. aevi, σ. 36). Ὁ τύπος ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ Διγενῇ τοῦ Ἐσκωριὰλ (στ. 1684= Krumbacher, Eine neue Hs. des Digenis, σ. 333. Λαογρ. Γ', σ. 600) *καὶ ὑφάπλωμα σεληνωτὸν μετὰ χρυσὰς νεράδας* ἀλλ' ἀμφίβολος ἡ σημασία του.– *Νεράδες:* Schmidt, V.N., σ. 99. Ἐξ ἴσου πρὸς τὸν τύπον *Νεράιδα* εὔχρηστεῖ ἐν Αἴνῳ τῆς Θράκης καὶ ὁ *Νεράδα* (ΑΛ).

12. Ross, Inselreisen, τ. II, σ. 181, B. Schmidt, V.N., σ. 99.– Ἀμοργός: Indogerman. Forschungen, τ. II, σ. 15. – Τῆλος: ΑΛ.– Λέρος, Κάλυμνος, Κῶς, Σύμη: K. Dieterich, Sprache d. südl. Sporaden, σ. 46. – Κύπρος: Λουκᾶ, Φιλολογ. ἐπισκέψεις, σ. 8. (Ἀνακριβῶς ὁ Σακελλάριος, Κυπριακά, τ. Γ', 1868, σ. 234· τ.Β', 1891, σ. 448 ἀναφέρει ὡς ἐπιχωριάζοντα ἐν Κύπρῳ ἀντὶ τούτου τὸν τύπον *Ἀναράδες*).

13. Σύμη: ΑΛ.–Κάλυμνος, Ρόδος, Κῶς: Dieterich, ἔνθ' ἀν., σ. 30.46.– Ροχοῦδι Καλαβρίας: *Ἀναράδα*, πληθ. *Ἀναράδε* (La Calabria, τ. XII, σ. 44-45).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἀρχῇ καὶ ἐνίοτε ἐν τῷ μέσῳ τῶν λέξεων (οἷον ἀερφός, ἄικος = ἀδελφός, ἄδικος) ἔχει τὸν τύπον *Ἀναράα*[14], καὶ σύνθετα *ἀναραοπαίρονται*[15], *ἀναραοπαρμένος*[16]· ὁ τύπος οὗτος φαίνεται ἐπιχωριάζων καὶ ἐν Καλύμνῳ[17]. Εἰς ἄλλα πάλιν ἰδιώματα ὁ ἡμίφωνος φθόγγος τῆς διφθόγγου *αῖ* ἢ *αϊ* ἀνεπτύχθη εἰς *γ* (ὡς εἰς τὰ ρόγδι, βόγδια, νὰ γδῶ κττ. ἀντὶ ρόιδι-ροΐδιον, βόιδι-βοΐδιον, νὰ ἰδῶ), ἐξ οὗ προέκυψαν οἱ τύποι *Ἀνεράγδα -ες*[18], *Ἀνεράγδα -δες*[19]. Ἡ παρείσδυσις τέλος παρασιτικοῦ *γ* εἰς τὸ τετρασύλλαβον *Νεραΐδες*[20] προεκάλεσεν εἰς τὰ διάφορα ἰδιώματα τὸν σχηματισμὸν τῶν ἑξῆς τύπων: *Νεραγίδες*[21], *Νιραγίδις*[22], *Ἀνεραγίδες*[23], *Ἀνιραγίδις*[24], *Ναραγίδες*[25], κατ' ἀφαίρεσιν δὲ τῆς ἀρχικῆς συλλαβῆς *Ραγίδα -ες*[26], καὶ κατὰ συνεκδρομὴν ἐκ παρετυμολογίας πρὸς τὸ ἀγερικὸ *Ἀγεραγίδα* καὶ *Γεραγίδα*[27]. Καὶ ὁ ἐν Ἴμβρῳ ἐπιχωριάζων τύπος *Ἀβραγίδες*[28] φαίνεται ἐκ τοῦ Νεραγίδες προελθών, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ποντικὸς τύπος *Ἀναράγες*[29] ἐκ τοῦ Ἀναραγίδες κατ' ἀφομοίωσιν. Ἕτερος ποντικὸς τύπος *Ἀναράδινες*[30] ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ *Ἀναράδια* μετ' ἄλλης καταλήξεως, ἐκ τούτου δὲ κατ' ἀφομοίωσιν προῆλθε τὸ *Ἀραράδιανες* καὶ κατὰ συγκοπὴν

---

14. Μανωλακάκη, Καρπαθιακά, σ. 175.

15. Αὐτ., σ. 129.

16. ΑΛ.

17. Τοπωνυμία *Νεράα* ἐν Καλύμνῳ: Dieterich, ἔνθ' ἀν., σ. 278.– Ἐν Σύμῃ φέρεται τοπωνυμία *Νερά*, λίμνη τῆς *Νερᾶς* (Ζωγρ. ἀγὼν Α' 222).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

18. Passow, σ. 546, ἀρ. 653.– Κρήτη: Ξανθουδίδου, Ἐρωτόκριτος, σ. 624 καὶ τὸ ἀρσενικὸν *Νέραγδος* αὐτόθι (ΑΛ) καὶ *Ἀνεραγδιάρης* ὁ ὑπὸ πνευμάτων πειραζόμενος (Ξανθουδίδ., αὐτ.).

19. Νεοελλ. Ἀνάλ. Β', σ. 159.

20. Βλ. Ἀθ. Μπούτουραν ἐν Ἀγωγῇ 1916 Α', σ. 358.

21. Ἰωάν. Καναβούτσης, éd. Lehnert 1890, κεφ. 42. Πολίτου, ΝΕΜ, σ. 95. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 99.

22. Λέσβος: Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 99 *(Νηραγίδες)*. Γεωργακῆς ἐν Ἀμαλθείᾳ (ἐφημερὶς Σμύρνης), 21 Ἀπριλ. 1895. Ἀναγνώστου, Λεσβιακά, σ. 58. Kretschmer, Der lesbische Dialekt, σ. 138.

23. Χίος: Ἄμαντος ἐν Χιακ. Χρονικ. Β' 104.

24. Λέσβος: Kretschmer, ἔνθ' ἀν., σ. 138. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 99 (*Ἀνεραγίδες*).

25. Χίος: Allatii, De qvorvndam Graecorvm opinationibvs, Colon. 1645, σ. 158. Ἐσφαλμένως ἀναφέρουσιν ὡς παρ' Ἀλλατίῳ δῆθεν μνημονευομένους ὁ Ducange (Glossar., σ. 983) καὶ ἐκ τούτου πιθανώτατα ὁ Pouqueville (Voyage dans la Grèce, τ. VI, σ. 11) ἀνυπάρκτους τύπους *Ναγαρίδες* καὶ *Νοραγίδες* (Ducange, σ. 1003).

26. Μάδυτος: ΑΛ.

27. Ἄμαντος, ἔνθ' ἀν., σ. 95 (Καρδάμυλα Χίου). Ὁ τύπος ἐσχηματίσθη ἐκ παρετυμολογίας, κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ κ. Ἀμάντου.

28. Ζωγρ. ἀγών, τ. Β', 1896, σ. 16.

29. Βαλαβάνης ἐν Ἀρχ. νεωτ. ἑλληνικῆς Α' γ', σ. 155.

30. Ἀμισός: Ἐφημ. Φιλομαθ., 1878, τ. ΚΕ', σ. 331.

Ἀράδιανες[31] ὡς ἐκ τοῦ ἀναράντσα (νεράτζι) ἔγινεν ἐν Οἰνόῃ ἡ ἀραράντσα[32]. Ἄλλην κατάληξιν, τὴν συνηθεστάτην ἐν τῇ κοινῇ κατάληξιν πρὸς δήλωσιν τοῦ θηλυκοῦ γένους εἰς *-ισσα*, προσλαμβάνει τὸ ὄνομα καὶ ἐν Σαράντα Ἐκκλησιαῖς τῆς Θρᾴκης, ὅπου τὸ *Νεράισσες* εἶναι ὅσον καὶ τὸ *Νεράιδες* ἐν χρήσει[33]. Διὰ τῆς προσλήψεως ἐπίσης ἄλλης καταλήξεως *-οῦσα* (πρβλ. σαρανταποδαροῦσα, βρωμοῦσα κτт.) δύναται ἴσως νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ὁ ἐν Λέσβῳ φερόμενος τύπος *Ἀνιροῦσα*[34].

Πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἄλλων ὀνομάτων, ὧν παραλλήλως πρὸς τἀνωτέρω γίνεται χρῆσις πρὸς δήλωσιν τῶν Νεράιδων, δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἄσκοπον νὰ ἐξετασθῇ ἀκριβέστερον πρῶτον μὲν πῶς ἐκ τοῦ ἀρχαίου *Νηρηὶς* ἐσχηματίσθησαν οἱ σημερινοὶ τύποι, ἂν ὄντως ἐξ αὐτοῦ ἐσχηματίσθησαν καὶ ἔπειτα ἕνεκα τίνος λόγου ἐπικρατῆσαν τὸ ὄνομα τῶν Νηρηίδων, ἀντικατέστησε τὸ γενικὸν ὄνομα τῶν Νυμφῶν.

Τὸ *Νηρηίδες* κανονικῶς εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους μόνον εἰς *Νηρῖδες* ἠδύνατο νὰ μεταβληθῇ, ὅπως, καθὼς διδάσκουσιν αἱ ἀττικαὶ μάλιστα ἐπιγραφαί, τὸ Οἰνηίς κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἔγινεν Οἰνίς, τὸ Αἰγηίς Αἰγίς, τὸ Ἐρεχθηίς Ἐρεχθίς, τὸ Βρισηίς Βρισίς κτλ. Ὅτι δ' ὄντως ἐλέγετό ποτε καὶ ὁ τύπος *Νηρίδες*, νομίζω ὅτι δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου ἐπιθέτου *Ἀναριδιάρικο*[35]. Ὁ Albert Thumb[36] εἴκασεν ὅτι ἐξ ἐπιδράσεως τῆς καταλήξεως τοῦ ὑποκοριστικοῦ ὀνόματος τῶν Νεράιδων *Κυράδες* προῆλθεν ὁ τύπος *Νεράδες*, ἴσως δ' ἐκ συμφυρμοῦ τῶν καταλήξεων τῶν ὀνομάτων *Νηρίδες* καὶ *Κυράδες* ὁ τύπος *Νεράιδες*. Τὴν γνώμην ταύτην παραδέχεται ἀνενδοιάστως ὁ κ. Γ.Ν. Χατζιδάκις, λέγων[37] ὅτι ἀφοῦ ἐκ τοῦ Νηρηίδες οὐδὲν ἄλλο ἢ Νηρίδες ἠδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν, «ἀνάγκη μετὰ τοῦ Thumb νὰ ὁμολογήσωμεν ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου *κυράδες* ἐκ τῆς μίξεως τῶν ὁποίων ἐγένετο τὸ *Νεράιδες*».

Ἀλλὰ τοιαύτη σύμφυρσις τῶν φωνηέντων δύο παραγωγικῶν καταλήξεων εἶναι λίαν ἀπίθανος, ὡς καὶ ἄλλοι παρετήρησαν[38]. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὔτε ἐκ τοῦ Νηρηίδες ἦτο δυνατὸς ὁ σχηματισμὸς τοῦ Νεράιδες, οὔτε ἐκ συμφυρμοῦ τῶν καταλήξεων τῶν Κυράδες καὶ Νηρίδες ἦτο πιθανὸν νὰ προκύψῃ, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν μετὰ πολλῆς πιθανότητος, ὅτι ὑπῆρχεν ἀρχαῖος τύπος *Νηραΐδες*, ὅστις μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἰωτακισμοῦ ἐν τῇ προφορᾷ τοῦ *η*

---

31. Ἀμισὸς καὶ Οἰνόη: ΑΛ.–Οἰνόη: Πολίτου, Παραδόσ., σ. 1322.

32. ΑΛ.

33. Θρᾳκικὴ ἐπετηρίς, 1897, σ. 191.

34. Ἀναγνώστου, Λεσβιακά, σ. 58: «*Ἀνηροῦσα* (ἡ) = α΄ ρεῦμα τῆς θαλάσσης β΄ Νηρηίς».

35. Deffner, Zakon. Grammatik, σ. 25: *Ἀναριδιάρικο τόπο*, ὁ τόπος, ὅπου ἐνδιαιτῶνται Νεράιδες.

36. Ἐν Indogerman. Forschungen, τ. II, σ. 82 κἑ.

37. Ἐν Ἀθηνᾷ, τ. Δ΄, σ. 471. Γλωσσολογικαὶ μελέται, σ. 229.

38. Kretschmer, Der lesbische Dialekt, σ. 123.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἐτράπη εἰς *Νεράιδες* διὰ τὸ ἐπακολουθοῦν *ρ* (ὡς ἐν τοῖς κηρίον-κερί, ξηρὸς -ξερός, μηρὸς-μερὶ κττ.). Τὴν ὕπαρξιν τοῦ τύπου τούτου τεκμαιρόμεθα καὶ ἐκ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος ἔν τισι τῶν χειρογράφων, ὧν ἓν τοῦ Θ΄ αἰῶνος[39] καὶ ἐκ τῆς ὁμοίας ἐναλλαγῆς ἐν τῷ ὀνόματι Ἐνδηίς-Ἐνδαΐς, ὡς παρετήρησεν ὁ B. Schmidt[40].

Εἰς δὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ὀνόματος τῶν Νηρηίδων καὶ τὴν γενικὴν δι' αὐτοῦ ἀντικατάστασιν τοῦ τῶν Νυμφῶν φαίνεται, ὅτι δύο τινὰ συνετέλεσαν. Πρῶτον ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀρξαμένη σύγχυσις καὶ ταύτισις τῶν Νηρηίδων καὶ τῶν Νυμφῶν καὶ ἔπειτα ἡ προσδοθεῖσα εἰς τὸ ὄνομα τῶν Νηρηίδων σημασία ὡς δαιμονίων τῶν ὑδάτων.

Αἱ Νηρηίδες ἐν τῇ τέχνῃ οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἐμφαῖνον ὅτι εἶναι ἐνάλιαι δαίμονες, εἰμὴ ὅτι ἀπεικονίζονται συνήθως ἐποχούμεναι θαλασσίων ἵππων, δελφίνων, κητῶν κττ.[41] Μεταγενέστεροι συγγραφεῖς δὲν κάμνουσι διάκρισιν τῶν Νυμφῶν ἀπὸ τῶν Νηρηίδων. «Μία Νυμφῶν ἢ Νηρηίδων ἐκ θαλάσσης ἀνελήλυθε» λέγει ὁ Χαρίτων (Β΄ δ΄ 8). «Νυμφέων τῶν Νηρεΐδων» ἑρμηνεύει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἡσιόδου[42] καὶ ὁ τοῦ Θεοκρίτου: «Νύμφαις ταῖς Νηρηίσιν ἢ ταῖς Μούσαις»[43]. Ἐν τῇ ἐπιτομῇ παροιμιῶν τοῦ Ζηνοβίου (521) ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ὕλας ἡρπάγη ὑπὸ τῶν Νηρηίδων, ἐν ᾧ πάντες οἱ ἄλλοι ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι ἀποδίδουσι τὴν ἁρπαγὴν εἰς Νύμφας, ἄλλως τε καὶ γενομένην παρὰ πηγήν. Κατὰ τὸν Ψελλὸν τοὺς ἐν ὑγροῖς βιοῦντας δαίμονας ἐκάλουν οἱ Ἕλληνες Ναϊάδας καὶ Νηρηίδας καὶ Δρυάδας[44]. Λατῖνοι γραμματικοὶ καταλέγουσι μεταξὺ τῶν Νυμφῶν καὶ τὰς Νηρηίδας[45], ὁ δὲ Σέρβιος[46] τὴν Νηρηίδα Ὠρείθυιαν καλεῖ νύμφην καὶ εἰς λατινικὰς ἐπιγραφὰς συνάπτεται ὁ Neptunus πρὸς Νύμφας[47]. Τὰς δὲ πρὸς τὰς Νηρηίδας πάλιν ταὐτιζομένας Ὠκεανίδας ὁ Καλλίμαχος (Γ΄ 13) καταλέγει εἰς τὸν χορὸν τῶν περὶ τὴν

39. *Νηραΐδες (νειραειδες)* ἐν κώδικι τοῦ Θ΄ αἰῶνος τοῦ Μομπελλιέ, ὅπερ ὁ ἐκδότης A. Boucherie (ἐν Notices et extr. des mss., τ. 23, μέρ. β΄, σ. 335) διορθώνει *Νηρηίδες*. *Νεραΐδας* ἐν περγαμηνῷ Βατικανῷ κώδικι, ἀρ. 2130, φ. 246 παρὰ Bekker, An. gr., σ. 1097. *Νεραΐδα* ἐν τῷ Λουγδουνείῳ κώδ. τοῦ Ψευδοκαλλισθένους τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος (Β΄ 41).

40. B. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 99. *Ἐνδηίς:* Ἀπολλόδωρ. Γ΄, ιβ΄ 6. Πλουτ., Θησ. 10. Ἱστορ. παραλλ. 27, σ. 312. Παυσαν. Β΄ κθ΄ 9. *Ἐνδαΐς:* Πινδάρ., Νέμ. Ε΄ 21.

41. Αἱ μορφαὶ τοῦ ἐν Ξάνθῳ τῆς Λυκίας εὑρεθέντος μνημείου δηλοῦνται ὡς Νηρηίδες διὰ παραστάσεων θαλασσίων ζῴων ἐπὶ τῶν βάσεων τῶν ἀγαλμάτων· αἱ δ' ἐν Ἐπιδαύρῳ εὑρεθεῖσαι ἐπιβαίνουσι κοινῶν ἵππων.

42. Ἐν Λαυρεντιανῷ κώδικι 31,22 τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος (Βλ. Ἡσιόδ., Θεογον., στ. 245, ἔκδ. Σίττλ).

43. Σχολ. Θεοκρίτ. Ε΄ 12 Dübner (ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος).

44. Μιχ. Ψελλοῦ, Περὶ ἐνεργ. δαιμόνων, σ. 30 Boissonade.

45. Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ Roscher, Lex. d. Myth. III 506.

46. Ad. Aen. X 350.

47. CIL. 3, 3662. 12, 4186. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις δὲν ὑπεμφαίνεται σχέσις τῶν Νυμφῶν πρὸς τὴν θάλασσαν, ὡς ἐπίσης οὐδεμία τοιαύτη σχέσις δηλοῦται ἐν ἀναθηματικῇ εἰς τὰς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἄρτεμιν Νυμφῶν, καὶ ὀρφικὸς ὕμνος (ΝΑ΄ 1) καλεῖ τὰς Νύμφας «θυγατέρας μεγαλήτορος Ὠκεανοῖο». Ἐπικλήσεις δὲ τῶν Νυμφῶν ὡς *πόντιαι, ἅλιαι*[48], marinae[49] εὐαρμοστοῦσι μᾶλλον εἰς τὰς Νηρηίδας. Ταῦτα ἀρκοῦσι, νομίζομεν, νὰ δείξωσιν ὁπόσον εὔκολος ἦτο ἡ ταύτισις τῶν Νυμφῶν καὶ τῶν Νηρηίδων.

Αἱ Νύμφαι ἦσαν θεότητες τοῦ ὑγροῦ στοιχείου[50], ὡς ἐκ τούτου δ' εἶναι εὐνόητον ὅτι πρὸς δήλωσιν αὐτῶν ἐξεκίνησε παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἡ χρῆσις ὀνόματος ἔχοντος ἄμεσον ἀναφορὰν πρὸς τὸ ὕδωρ. Τὸ ὄνομα Νεράιδα παρετυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ *νερό,* τῆς λέξεως δηλ. ἡ ὁποία τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος μ.Χ. ἀντικατέστησε τὸ ἀρχαῖον ὕδωρ[51]. Ἀληθῶς εἰπεῖν δ' ὅμως παρετυμολογῶν ὁ λαὸς ἔτυχε τοῦ ὀρθοῦ, διότι αἱ Νηρηίδες καὶ τὸ νερὸν ἔχουσι τὸ αὐτὸ ἔτυμον. Τὸ ὄνομα Νηρεύς, ἐξ οὗ τὸ πατρωνυμικὸν Νηρηίς, παράγεται ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *ναρός,* ἔχοντος τὴν αὐτὴν ρίζαν καὶ τὸ *νάμα, Ναϊάς*[52].

Νύμφας στήλη ἐν Μομπελλιέ, ἐν ᾗ ὑπάρχει ἀπεικόνισις δελφῖνος, καθὼς οὐδ' ἐν ἀναγλύφῳ τινὶ ρωμαϊκῷ, παριστῶντι τρεῖς Νύμφας, ἐποχουμένας δύο ἱπποκάμπων (Βλ. Roscher, ἔνθ' ἀν., σ. 542).

48. Σοφοκλ., Φιλοκτ. 1470.

49. Ovid., Met., XIV 556. Numphae pelagi (αὐτ. XIII 736).

50. Roscher, ἔνθ' ἀν. III 501 κέ. Gruppe, Griech. Myth., σ. 827 κέ.

51. Ἡ λέξις ὑπὸ τὸν τύπον *νηρὸν* εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ποσίμου ὕδατος ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ἐν ἑλληνικῇ ἐπιγραφῇ τῆς Νουβίας τοῦ βασιλέως Σιλκῶ τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος μ.Χ. (CIG. 5072. Dittenberger, Orientis graeci inscript. sel., 1903, ἀρ. 201) καὶ ὑπὸ τὸν τύπον *νερὸν* ἐν παπύρῳ τοῦ Ε΄ καὶ ΣΤ΄ αἰῶνος (Notices et extr. des mss., τ. 18, 2, σ. 127). Περὶ τῆς λέξεως *νερὸν* ἐπραγματεύθησαν οἱ ἑπόμενοι: Du Cange, Gloss. graec., λ. νερόν. Gloss. latin. λ. nero. Mémoires de l' Acad. des inscr. (anc. série), τ. 88. Histoire, σ. 63. Κοραῆ, Πλούταρχ., 1809, τ. Α΄, σ. μβ΄· Ξενοκράτ. καὶ Γαλην. 1814, σ. 178. Lüdemann, Neugriech. Grammat., Lpz. 1826, σ. XVI. Kind, Neugriech. Volkslieder ἐν Iken, Eunomia, Leipzig 1827, τ. III, σ. 113-114. Kind, Beiträge zur bessere Kentniss des neuen Griechenlands, 1831, σ. XII. Κοραῆ, Ἄτακτα, 1832, τ. Δ΄, σ. 349. Lobeck, Phrynichus, σ. 42. Pashley, Travels in Crete, Lond. 1837, τ. I, σ. 35. Ν.Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ μυθολογία, 1871, σ. 81. Preller, Griech. Mythologie, 3η ἐκδ. 1872, τ. I, σ. 545· 4ης ἐκδ., σ. 545. A. Pellegrini, Il dialetto grecocalabro di Bova, Torino 1880, σ. 195. W. Wagner, Das ABC der Liebe, Lpz. 1880, σ. 73. G. Meyer, Ueber die linguistische Stellung des modernen griechisch ἐν Deutsch, Rundschau 1877, X, σ. 480. A. Boltz, Hellenisch, σ. 280 καὶ ἐν Magazin f.d. Litteratur des In-u. Auslandes, 1886, σ. 58. K. Krumbacher ἐν Abhandlungen W. Christ dargedracht, München 1881, σελ. 362-363. Ι.Ν. Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνᾷ, 1892 Δ΄, σ. 466-467. A.N. Jannaris ἐν Classical Review, 1894, τ. 8, σ. 100 κέ. A. Thumb, αὐτ., σ. 398 κέ. A.N. Jannaris, Historical Greek Grammar, Lond. 1897, § 150c. K. Dieterich, Untersuchungen z. Gesch. d. gr. Spache, Lpz. 1898, σ. 47. 57. Wochenschr. f. klass. Philologie, 1899, σ. 508. J. Darko ἐν Egyetemes Philologiai Közlöny, 1902, II, σ. 114-116.

52. Curtius, Grundzüge d. Etymolog., 5ης ἐκδ., σ. 319. Fick, Wörterb. d. indogerman. Spr., I, 133.250.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τὸ δ' ἐπίθετον τοῦτο, σημαῖνον κυρίως τὸ ὑγρόν, τὸ ρευστικόν[53], ἐταυτίσθη μετὰ τοῦ κατὰ συναίρεσιν ἐκ τοῦ *νεαρὸς* προελθόντος *νηρός*, ὅπερ συναπτόμενον συνήθως μετὰ τοῦ ὕδατος, ἐδήλου τὸ ἄριστον ὕδωρ, ἤτοι τὸ πρόσφατον καὶ ψυχρόν, καὶ ὕστερον εἰς προσηγορικὴν χρῆσιν ἐσήμαινεν αὐτὸ τὸ ὕδωρ.

Τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων τῶν Νεράιδων τὰ γενικώτερα, τὰ ἐν χρήσει δηλονότι πρὸς δήλωσιν πολλῶν γενῶν δαιμονίων, εἶναι τὰ ἑπόμενα.

Ἐξωτικές. *Ἐξωτικὰ* λέγονται κοινῶς πάντα τὰ δαιμόνια[54], *ἐξωτικὲς* δὲ ἢ *ξωτικὲς*[55] καὶ κατὰ συγκοπὴν ἰδιωματικῶς *ξουθιές*, *ξουθκιὲς*[56] αἱ Νεράιδες. Παρόμοιαι ἐπικλήσεις ἦσαν συνήθεις ἐν Ἑλλάδι τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος· ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης Καναβούτζης, τὰς Ὀρεστιάδας νύμφας «αἱ σήμερον γυναῖκες καλοῦσι τὰς *Ἀπ' ὄξω*, ἤγουν ὡς κατοικούσας ἔξω εἰς τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς». Ἀκριβῶς δὲ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦτο ἀντιστοιχεῖ τὸ ἀλβανικὸν jάštεσμε-jα ἢ περjάštεσμε, τὸ σημαῖνον τὰ πνεύματα τῶν δασῶν καὶ τῶν ὀρέων κατὰ τὰς ἀλβανικὰς δοξασίας[57]. Λέγων *δ' ἐξωτικὰς* δὲν ἐννοεῖ ὁ λαὸς τὰς ἔξω τοῦ χριστιανισμοῦ δυνάμεις, ὡς νομίζει ὁ B. Schmidt (σ. 91), στηριζόμενος εἰς τὴν χρῆσιν ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων χριστιανικῶν συγγραφέων τῶν λέξεων *οἱ ἔξω, οἱ ἔξωθεν, οἱ ἐκτὸς* ἀντὶ τοῦ ἐθνικοί, εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ τὰς ἔξω τῆς ἀνθρωπότητος, τὰς ὑπερφυσικὰς δυνάμεις. Αἱ ἐξωτικαὶ ἀνήκουσιν εἰς ἄλλην πλάσιν, διάφορον τῆς ἀνθρωπίνης, αἱ δὲ ἀσθένειαι, ὅσαι δὲν δύνανται νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς φυσικήν τινα αἰτίαν, νομίζονται προερχόμεναι ἐξ ἐπηρείας αὐτῶν καὶ λέγουσι τότε περὶ τοῦ πάσχοντος ὅτι εἶναι *ἀπόξω* ἢ τῆς *ἀπόξως*[58]. Ἐνέχει δ' ἴσως ἡ ἐπίκλησις αὕτη καὶ ἔννοιάν τινα ἀποτροπῆς, ἔχουσα τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ἡ ἀπευχὴ *ξωθιό μας* ἢ *ἀποξωθιό μας*[59].

Σκοπὸν ἀποτροπῆς ἔχει καὶ ἐν Ἀμισῷ τοῦ Πόντου τὸ ὄνομα τῶν Νεράιδων *Ἀπ' ἐμᾶς καλοί*, ἐν χρήσει ὂν πλὴν τοῦ συνήθους ἐπιχωρίου τύπου τοῦ

---

53. Φωτ., Λεξ., σ. 286, 8 (= Αἰσχύλ., ἀπ. 347). Ἐτυμ. μ., σ. 597, 45 (= Σοφοκλ., ἀπ. 564). Γουδ., σ. 409, 1. Ὠρίων, Ἐτυμ., σ. 110, 2. Σχολ. Ἰλ. Σ 38.

54. B. Schmidt, σ. 91. Ζωγράφ. ἀγὼν Α' 325 (Κάρπαθος). *Ἐξωτερικὰ* (;) ἐν Κύθνῳ (Ἐφ. Φιλομ., 1861, σ. 1881).

55. *Ξωτικὲς γυναῖκες* ἐν Κεφαλληνίᾳ (Schmidt, αὐτ.).

56. «*Ξωτικαὶ* αἱ μυθολογούμεναι νυκτεριναὶ νύμφαι» (Ἤπειρος: Κ[ρομμύδη], Ἀκολουθία τῆς διατριβῆς, Βιένν. 1811, σ. 25). «*Ξωθικιά*. Νεράιδα, συνήθως λέγεται εἰς πληθ. ἀριθμὸν *ξωθικαί*» (Ἤπειρος: Ζωγρ. ἀγ. Α' 50). *Ξωθιὲς* καὶ σύνθετον *ξουθκονέρι* ἐν Ἠπείρῳ (Γ. Χασιώτης, ἐν Χρυσαλλ. 1865, τ. Γ', σ. 9). *Ξουθκὲς* τοπωνυμία ἐπὶ τῶν Πιερίων ὀρέων, ἀπὸ τῶν διαιτωμένων ἐκεῖ Νεράιδων (Βελβεντός: Μπουντώνας ἐν Ἀρχ. νεωτ. Ἑλλην. Α' β', σ. 97 καὶ Πολίτου, Παραδ., ἀρ. 684, σ. 402).

57. Hahn, Alban. Studien, I 161, III 18.

58. ΝΕΜ, σ. 428.

59. Κέρκυρα: Γερασίμου Σαλβάνου, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἀργυράδων, ἐν Ἀθ. 1918, σ. 26. Ἐν Πόντῳ ἀπευχὴ *Ἔξου καὶ μακρὰ καὶ ἀπόμακρα:* Βαλαβάνης ἐν Ἀρχ. νεωτ. Ἑλλην., Α' γ', σ. 135.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ὀνόματος *Ἀναράδινες*. Διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος *Ἂς ἐμᾶς καλοὶ* (= μακρὰν ἡμῶν ὦ ἀγαθοί) καλοῦνται ἐν Οἰνόῃ τοῦ Πόντου καὶ οἱ Καλλικάντζαροι[60].

Ἀγερικὰ (τὰ) καλοῦνται καὶ αἱ Νεράιδες ἐν Σικίνῳ[61], *Ἀγεραγίδες* δὲ ἢ *Γεραγίδες* καλοῦνται, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω (σ. 491) ἐν Χίῳ, κατὰ συνεκδρομὴν πρὸς τὸ *ἀγερικό*, ὅπερ εἶναι συνηθέστατον γενικὸν ὄνομα δαιμονίων[62].

Ἀνεμικὲς ἐν Μακεδονίᾳ[63] καὶ *Ἀνεμογαζοῦδες* ἐν Γορτυνίᾳ[64] λέγονται εἰδικώτερον αἱ ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ ἐγκεκλεισμέναι Νεράιδες, καθὼς καὶ πᾶν μετὰ τοῦ ἀνέμου φερόμενον ἐξωτικόν. Ἐν δὲ Γρεβενοῖς τῆς Μακεδονίας *Ἀνεμικὲς* εἶναι αἱ Νύμφαι, αἱ προξενοῦσαι εἰς τοὺς ἀνθρώπους κακὰ τὸ ἔαρ, μάλιστα τὸν Μάρτιον[65]. Εἶναι δηλ. αἱ *Ἀνεμικὲς* αἱ ἀλλαχοῦ καλούμεναι *Δρύμες*, περὶ ὧν θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

Ξωνέρια (τὰ) ἐν Γρεβενοῖς τῆς Μακεδονίας λέγονται τὰ δαιμόνια τῶν ὑδάτων εἰς τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται ἰαματικαὶ δυνάμεις (*ἀνεμονέρια*)[66]. Κυρίως δὲ τὰ δαιμόνια ταῦτα εἶναι Νεράιδες.

Μάϊσσα ἤτοι μάγισσα διὰ τὴν κακοποιὸν ἐνέργειαν αὐτῆς λέγεται ἐν τῷ Πόντῳ ἡ Νεράιδα[67]. Ἐν Ὄφει τοῦ Πόντου ἡ ἐπίκλησις αὕτη εἶναι σπανιωτέρα, σύνηθες δ' εἶναι τὸ ὄνομα *Νεραΐδη*[68].

Ὡς σημειώνει ὁ Ι. Βαλαβάνης ἐν τῷ γλωσσαρίῳ του (ΑΛ) ἡ *Μάγισσα* πιστεύεται ὅτι εἶναι δαιμόνιον πνῖγον τὰ παιδία, ὅθεν ἐν Πόντῳ, φαίνεται, αἱ περὶ Νεράιδων δοξασίαι ἀνεμίγησαν πρὸς τὰς περὶ παιδολετείρων δαιμόνων καὶ ἀφοῦ ἐπεκράτησαν αὗται, ἡ *Μάγισσα* ἀντιστοιχεῖ παρ' αὐτοῖς μᾶλλον πρὸς τὴν παιδοπνίκτριαν Γελλὼ παρὰ πρὸς τὴν Νεράιδαν. Ἡ σύγχυσις αὕτη παρατηρεῖται καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ ἐνιαχοῦ μὲν εἰς τὰς Νεράιδας ἀποδίδονται χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα τῆς Γελλοῦς, ὡς ἐν Ῥόδῳ, ὅπου πιστεύουσιν ὅτι αἱ Νεράιδες πνίγουσι τὰ βρέφη[69]. Ἐν ἄλλαις δὲ νήσοις τοῦ Αἰγαίου μόνον τὸ ὄνομα Γελλὼ ὑποκατέστη εἰς τὸ ὄνομα τῆς Νεράιδας, ἀλλ' ἡ παράστασις τῆς μετονομασθείσης Νεράιδας ἔμεινεν ἀμετάβλητος, οὐδεμίαν ὑποστᾶσα ἐπήρειαν ἐκ τῶν περὶ Γελλοῦς δοξασιῶν. Καὶ ἐνιαχοῦ μὲν μόνον τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι ἐν χρήσει πρὸς δήλωσιν τῆς Νεράιδας, τὸ δὲ ὄνομα Νεράιδα εἶναι ἄγνωστον, σπανιώτατα δὲ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον εἶναι ἐξ ἴσου εὔχρηστα καὶ τὰ δύο ὀνόμα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

60. Πολίτου, Παραδ., σ. 1258.

61. Ζωγράφ. ἀγ. Α', σ. 434.

62. Πολίτου, ΝΕΜ 429. 430. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 92.

63. Πολίτου, Παραδόσεις, σ. 857. Παρνασσός, τ. ΣΤ', σ. 400.

64. Πολίτου, Παραδόσεις, σ. 856. Πολίτου, ΔΜΜ ἐν Παρνασσῷ, τ. Δ', σ. 765. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή, σ. 383.

65. Λαογρ. ΣΤ' 113.

66. Λαογρ. ΣΤ' 113.

67. Κατ' ἀνακοίνωσιν Ἀνθ. Παπαδοπούλου καὶ ΑΛ.

68. ΚΠ. Σύλλ. ΙΗ', σ. 152.

69. Μπιλιώτη-Κατρέ, Ἡ νῆσος Ῥόδος, 1881, σ. 299.

τα ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας[70]. Ἀλλὰ συνήθως ὅπου συνυπάρχουσι τὰ ὀνόματα Γελλὼ καὶ Νεράιδα δηλοῦσι δύο διαφόρους καὶ διακεκριμένας ἀλλήλων μυθικὰς παραστάσεις[71]. Ἡ Νεράιδα λοιπὸν λέγεται *Γελλοῦδα* ἢ *Ἀγελλοῦδα*, πληθ. -ες, ἐν Καδιάντα τῆς Χίου[72], *Γιαλλοῦ -δες* ἢ *Ἀγελλοῦδα -ες* ἐν Μυκόνῳ καὶ Τήνῳ[73] καὶ *Γιαλλοῦ* ἐν Τήλῳ (ΑΛ) καὶ *Ἀναγριαλοῦδα -ες* ἐν Σιδεροῦντι τῆς Χίου, ἴσως ἐκ συμφυρμοῦ τοῦ *ἄγρια* καὶ τοῦ *Γιαλλοῦ* καὶ κατὰ συνεκδρομὴν πρὸς τὸ *Ἀνεραγίδα*[74]. Τὸ ὄνομα *Ἀγελλοῦδες* ὁ Β. Schmidt καὶ ἄλλοι ἐτυμολογοῦσιν ἐκ τοῦ *αἰγιαλὸς*[75] καὶ συνάγουσιν ὅτι ὑπεμφαίνει ὡς ἐνδιαιτήματα αὐτῶν τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ τὴν θάλασσαν. Ἀλλ' εἶναι αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας παιδολετείρας δαίμονος Γελλοῦς, περὶ ἧς θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω ἐν σημειώσει εἰς ἀρ. 852.

Αἱ πλεῖσται τῶν ἄλλων ἐπικλήσεων τῶν Νεράιδων ἐκφράζουσιν ὑποκορισμὸν ἢ σέβας, ἐνίοτε δ' ὅμως γίνεται χρῆσις τινῶν ἐξ αὐτῶν καὶ πρὸς εὐφημισμόν. Ἡ συνηθεστάτη ἐπίκλησις εἶναι *Κυράδες*[76], *Κυράτσες*[77] καὶ *Ἀρχόντισσες*[78], ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὰς ἀρχαίας τῶν Νυμφῶν καὶ ἄλλων θεοτήτων ἐπικλήσεις *Κυρίαι*[79] καὶ παρὰ Ρωμαίοις Dominae[80], παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις Ἰνδοῖς patnis[81]. Συχνότατα εἰς τὰς ἐπικλήσεις ταύτας προστίθεται τὸ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

70. Ὡς ἐν τῇ νήσῳ Τήλῳ, ὅπου ἐξ ἴσου εὔχρηστα εἶναι τὰ ὀνόματα *Γιαλοῦδα* καὶ *Ἀνεράδα*.

71. Οὕτως ἐν Λέσβῳ *(Γιλλοῦ)*, ἐν Θήρᾳ *(Γιλλοῦ)*, ἐν Ἀμοργῷ, Σύμῃ *(Γιαλλοῦ) οὐδὲν ἔχει* κοινὸν πρὸς τὴν Νεράιδαν, ἀλλ' εἶναι ἡ ἅρπαξ τῶν βρεφῶν δαίμων.

72. Ἄμαντος ἐν Χιακ. Χρονικ. Β' 94.

73. Βλ. σημείωσιν εἰς Παραδ. ἀρ. 663. Βάλληνδαν ἐν Ἐφ. Φιλομ. 1861, σ. 1826. Πάρεργα, σ. 40.

74. Χιακὰ Χρονικὰ Β' 101.

75. Β. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 101. Th. Bent, The Cyclades, σ. 496. Ὁ Βάλληνδας ἔνθ' ἀν. νομίζει τὸ *Ἀγελλοῦδες* ὡς παραφθορὰν τοῦ *Αἰγιαλίδες* (νύμφαι).

76. Πολίτου, ΝΕΜ, σ. 96. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 191 (Ἀράχοβα Λεβαδείας). Lawson, ἔνθ' ἀν., σ. 32.

77. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 101 (Κεφαλληνία).

78. Αὐτ. (ἐπίσης). Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλ., σ. 369 (Χίος).

79. «Κυρίαις Νύμφαις» ἐν ἀναθηματικαῖς ἐπιγραφαῖς Θράκης (Dumont, Mélanges d'archéologie, σ. 427. Bull. de Corresp. hellén., 1897, τ. 21, σ. 119 κέ).

80. «Dominae Nymphae» ἀναθ. ἐπιγρ. (CIL. 2, 1164).

81. Ἐπίθετον τῶν θεαινῶν τῶν ὑδάτων Apah. (Βλ. El. H. Meyer, Indogermanische Mythen I, σ. 185). Καὶ ἐν τισι χωρίοις τῶν Πυρρηναίων αἱ Fées ἐπικαλοῦνται Les Dames (Treveret ἐν Revue des cours littéraires, τ. V, σ. 536), ἐν Νορμανδίᾳ δὲ Demoiselles (Mélusine, τ. I, σ. 12).

ἐπίθετον *καλός*, ὅθεν *Καλὲς Κυράδες*[82], *Καλὲς ἀρχόντισσες*[83] καὶ μονολεκτικῶς *Καλοκυράδες*[84] ἢ *Καλοκεράδες* ἢ *Καλοτσιουράδες*[85]. Τὸ δὲ ἐπίθετον *καλός*, ἀλλ' ὑπὸ τὴν κυρίαν σημασίαν αὐτοῦ καὶ ὄχι τὴν σημερινὴν τοῦ ἀγαθός, συνήπτετο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς ἐπικλήσεις τῶν Νυμφῶν[86]. Καὶ ἐν Γαλλίᾳ αἱ Fées ἐκαλοῦντο ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων bonnes, bonnes dames[87], ἐν Ἀγγλίᾳ, Σκωτίᾳ, Ἰρλανδίᾳ *καλὸς λαὸς* ἢ *καλοὶ γειτόνοι* (the good people, doane chi)[88], ἐν Γερμανίᾳ gute holden αἱ Elben[89]. Ὁμοία εἶναι ἡ ἐπίκλησις τῶν Νεράιδων ἔν τισι νήσοις τοῦ Αἰγαίου *Καλὲς γυναῖκες*[90], ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰς μεσαιωνικὰς θηλέων δαιμονίων bonnes femmes, gute Frauen, bonnae mulieres[91].

Συγγενῆ πρὸς ταύτας εἶναι τὰ εὐχετικὰ ὀνόματα: *Καλομοῖρες*,[92] *Καλότυ-*

---

82. Πολίτου, ΝΕΜ, σ. 96. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 101. L. Ross, Reisen auf den griech. Inseln, τ. III, σ. 45 (Ἀθῆναι καὶ περίχωρα), σ. 182 (Ἀθῆναι καὶ Θῆβαι). Νεοελλ. ἀνάλ. Α', σ. 323 (Μῆλος). Α. Παπαδιαμάντη, Ἡ φόνισσα, 1912, σ. 136 (Σκίαθος). Γάσπαρη, Ἡ νῆσος Ἀμοργός, σ. 74 (Ἀμοργός). *Καλὲς Κιουράδες* αἱ Νεράιδες καὶ ἐν Νάξῳ (κατ' ἀνακοίνωσιν Γαβρ. Λεγάκη, 1888). *Καλὲς Κυράδες* τοπωνυμία πηγῆς παρὰ τὰς Θήβας (H.N. Ulrichs, Reisen u. Forschungen in Griechenland, τ. II, σ. 81. Κ. Κοράδες κατὰ τυπογραφικὸν λάθος).

83. Allatii, De qvor. opin, σ. 158 (Χίος). Κοραῆς εἰς Στράβ., τ. Δ', σ. 176. Ἄτακτα, τ. Β', σελ. 258. Πολίτης, ἔνθ' ἀν. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 100. Lawson, ἔνθ' ἀν. Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλ., σ. 369. Ἄμαντος ἐν Χιακ. Χρον., σ. 104 (Μεστὰ Χίου).

84. Πιττάκης ἐν Ἐφημ. ἀρχαιολ., 1852, σ. 648.657 (Ἀθῆναι). L. Ross, Erinner. u. Mittheil. aus Griechenl., σ. 57 (Ἀθῆναι, Θῆβαι). Πολίτου, Παραδ., σ. 400, ἀρ. 676 (Μῆλος), σ. 351, ἀρ. 618.

85. Ἀθῆναι, κατ' ἀνακοίνωσιν Μαριάννης Γρ. Καμπούρογλου καὶ ἄλλων. Καμπούρογλου, Ἱστ. Ἀθηναίων, τ. Α', σ. 218.222 (*Καλοκιουράδες*).

86. «Νύνφαις καλαῖς κούραις» ἐν ἀχαϊκῇ ἐπιγραφῇ τῶν μ. Χ. ρωμαϊκῶν χρόνων (Ἀθήναιον, τ. Ζ'., σ. 210).

87. Maury, Les fées au moyen âge, σ. 35. Le roman de la rose, Méon, στ. 18637.

88. Irische Elfenmärchen übersetzt von J. Grimm, 1826, σ. IX. XX.

89. K. Simrock, Deutsche Mythol., 4η ἔκδ., § 124, σ. 425.

90. Ζωγρ. ἀγὼν Α' 323 (Κάλυμνος). Μανωλακάκη, Καρπαθιακά, σελ. 129. ΑΛ (Κάρπαθος).

91. Grimm, Deutsche Mythol., ἔκδ. 4η, σ. 357. 435. 835.

92. Ἰκαρία: Σταματιάδου, Ἰκαριακά, σ. 130. Νεολόγου Ἐπιθεώρησις, σ. 497. Ζωγρ. ἀγ. Α' 429. — Κρήνη (Τσεσμές): Ζωγρ. ἀγ., αὐτ. — Χίος: ΑΛ.–Ζάκυνθος: Βλ. Πολίτου, Παραδ., ἀρ. 267. —Χαλκιδική: Μ.Χ. Ἰωάννου, Θερμαΐς, σ. 63.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

χες[93], *Καλόγνωμες*[94], *Χαιράμενες*, *Καλόκαρδες*[95], *Καλορίζικες*[96]. Παραπλησία ἀλβανικὴ ἐπίκλησις τῶν Νεράιδων εἶναι *φατ μίρε* (εὐτυχισμένες)[97].

Ὑποκοριστικαὶ δὲ ἐπικλήσεις τῶν Νεράιδων μοὶ εἶναι γνωσταὶ αἱ ἑξῆς: *Καλοῦδες*[98]. Ὁ Ἄμαντος ὑπολαμβάνει τὴν ἐπίκλησιν ταύτην εὐφημητικήν, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ὅτι πρέπει νὰ καταλεχθῇ εἰς τὰς ἐγκωμιαστικάς. Ἡ λέξις *καλοῦδα* (ἐκ τοῦ *καλὸς* καὶ τῆς θηλ. ὑποκοροστικῆς καταλήξεως *-οῦδα*) εἶναι ἐν χρήσει πολλαχοῦ εἰς τὴν σημασίαν τῆς περικαλλοῦς νεάνιδος ἢ τῆς ἀγαστῆς ἐρωμένης[99], ὡς κύριον δ' ὄνομα ἐπιχωριάζει ἐν Θράκῃ, Μακεδονίᾳ καὶ Πελοποννήσῳ καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους *Καλούδω* ἐν Ἠπείρῳ καὶ Πελοποννήσῳ καὶ *Καλουδὼ* ἐν Μυκόνῳ[100]. *Χαριτωμένες*[101], *Κοράσια (Κορίτσα, Κουρίτσα)*[102], *Κοπέλλες*[103], ἀντιστοιχοῦσαι ἀκριβῶς πρὸς τὰς ἀρχαίας τῶν Νυμφῶν ἐπικλήσεις *κόραι (κοῦραι)* καὶ *παρθένοι*[104] καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ γενικὸν ὄνομα τούτων *Νύμφη*, ὅπερ κυρίως ἐσήμαινε τὴν ἀκμαίαν νεάνιδα. Καὶ τὸ ὄνομα *Νύφη* ἐπίσης, ὅπερ φέρεται ἐν Καλλιάνδρᾳ τῆς Κασσανδρείας τῆς Χαλκιδικῆς ἀντὶ τοῦ *Νεράδα*[105], πρέπει ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὡς τοιαύτη νεωτέρα ὑποκοριστικὴ ἐπίκλησις μᾶλλον καὶ ὄχι ὡς αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον, διατηρηθὲν μέχρις ἡμῶν.

---

93. Μαγέρη Γρεβενῶν: Λαογρ. ΣΤ' 113.— Ζαγόρι: Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 101. Συνήθως τὸ *Καλότυχη* εἶναι εὐφημητικὸν ὄνομα τῆς πανώλους, ἐν δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ κακοποιῶν δαιμονίων, συνοδῶν τῶν Μοιρῶν (Παραδ., ἀρ. 922).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

94. Μεστὰ Χίου: Χιακὰ Χρον. σ. 104.— Ἀκαρνανία: Παραδ., σ. 417, ἀρ. 707.

95. Κεφαλληνία: Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 101. Ἀλλ' ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ταῦτα συνηθίζονται μᾶλλον ὅταν προσφωνῶσι τὰς Νεράιδας, τὰς ὁποίας φαντάζονται διερχομένας ἐν τῷ ἀνεμοστροβίλῳ (πρβλ. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 105).

96. Ἐν Γραλίστᾳ τῆς Θεσσαλίας: Πολίτου, Παραδ., ἀρ. 698.

97. Hahn, Alb. Stud. I 161.

98. Μεστὰ Χίου: Χιακὰ Χρον., σ. 104.

99. Αἰτωλία, Ἰκαρία: ΑΛ.— Λέσβος: Kretschmer, Der lesb. Dialekt, σ. 352.

100. Μπούτουρα, Τὰ νεοελληνικὰ κύρια ὀνόματα, σ. 162. Γουσίου, Ἡ κατὰ τὸ Πάγγαιον χώρα, σ. 82.

101. Μεστὰ Χίου: Χιακὰ Χρον., σ. 104.

102. Ζάκυνθος, Ἀράχοβα Λεβαδείας: Schmidt, σ. 100.

103. Ἀράχοβα: Αὐτ.

104. Preller-Robert, Griech. Mythol. I 718. El. H. Meyer, Indogerm. Mythen, σ. 185. Schmidt, ἔνθ' ἀν., Σίττλ, εἰς Ἡσιόδ. Θεογον. 140. Πρβλ. καὶ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἀχαϊκὴν ἐπιγραφὴν (σημ. 86). Ὁ Schmidt ἐν N. Jahrb. f. k. Altert., 1911, τ. 27, σ. 652 ἀναφέρει καὶ ὁμοίαν ἐπίκλησιν θηλειῶν δαιμόνων παραπλησίων πρὸς Νύμφας ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς Σικελίας αἱ «Παῖδες» (παρὰ G. de Sanctis ἐν Bolletino di filologia classica, 1901, τ. 8, σ. 135 κἑ). Ὅμοιαι ἐπικλήσεις τῶν fées, παρὰ Γάλλοις: bonnes, franches pucelles (Maury, ἔνθ' ἀν.) καὶ παρὰ Γερμανοῖς Bergfräulein, Holzfräulein, Waldfräulein, Wasserfräulein, κττ. Παρ' Ἀλβανοῖς δὲ *νουσ ε μάλλιετ* = νύμφαι τῶν βουνῶν (Hahn, I 161).

105. Μ. Χ. Ἰωάννου, Θερμαῖς, Ἀθ. 1879, σ. 63.

Εὐφημητικὰ δ' ὀνόματα τῶν Νεράιδων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀποτρέψωσι τὴν ἐπήρειαν αὐτῶν, καθιστῶντα αὐτὰς μειλιχίους, εἶναι τὸ ἐν χρήσει ἐν Καστοριᾷ τῆς Μακεδονίας *Μελιτένιες*[106], ἴσως δὲ καὶ τὸ χιακὸν *Μελιγάνες* (κατ' ἀνομοίωσιν ἀντὶ *Μελιγάλες)*[107], ἀμφότερα πλασθέντα ἐκ τῆς ἐπῳδῆς *Μέλι καὶ γάλα*, τῆς ἐκφωνουμένης πρὸς ἀποτροπὴν κατὰ τὴν ἐν ἀνεμοστροβίλῳ ὑποτιθεμένην διάβασιν αὐτῶν.

Ἐνιαχοῦ διακρίνουσι διάφορα γένη Νεράιδων, συνήθως κατὰ τοὺς τόπους ὅπου διαιτῶνται ἢ καὶ κατὰ τὰς ἀποδιδομένας εἰς αὐτὰς ἐνεργείας. Διακρίνουσι δὲ εἴτε δι' ἐπιθετικοῦ εἴτε δι' ἄλλου τινος προσδιορισμοῦ, οἷον *Νεράιδες βουνήσιες, θαλασσινές, τοῦ γιαλοῦ*, (βλ. σημ. εἰς ἀρ. 659) εἴτε δι' ἰδιαιτέρου ὀνόματος. Ἐν Νάξῳ *Ἀνεράιδες* μὲν καλοῦνται αἱ τῶν ποταμῶν, λιμνῶν, βραχωδῶν καὶ ἀποτόμων παραλιῶν, ὀρέων καὶ σπηλαίων, αἱ δὲ τῶν πεδιάδων *Καλὲς Κιουράδες*[108]. Ἐν Γρεβενοῖς τῆς Μακεδονίας αἱ μὲν *Νεράιδες* εἶναι τῶν πηγῶν καὶ τῶν ὑδάτων ἐν γένει, τὰ *Ξωνέρια* τῶν ἰαματικῶν ὑδάτων, αἱ *Καλότυχες* τῶν σπηλαίων καὶ τῶν ἀβάτων τόπων καὶ αἱ *Ἀνεμικὲς* αἱ κατὰ τὸ ἔαρ, ἰδίως τὸν Μάρτιον, ἐπηρεάζουσαι τοὺς ἀνθρώπους *Νύμφαι*[109]. Εἶναι δὲ αἱ Ἀνεμικὲς αὐται αἱ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὀνομαζόμεναι *Δρύμες* ἢ *Δρύμνες*, ἐν Σύμῃ δ' *Ἀλουστίνες*, περὶ ὧν ἐκτενέστερος λόγος γίνεται ἐν σημειώσει εἰς ἀρ. 657. Ὁ Κ. Οἰκονόμος[110] παρατηρεῖ ὅτι τὰς Δρύμνας οἱ Αἰγινῆται καλοῦσιν «ὀρθότερον» *Δρυάδας*, διατηροῦντες μέχρι τῆς σήμερον τὸ ἀρχαῖον ὄνομα. Ὅτι δ' ὅμως ἐν Αἰγίνῃ ἀκούεται ἀκόμη τὸ ὄνομα *Δρυάδες*, μεθ' ὅλας τὰς ἐρεύνας μου δὲν ἐδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, πάντως δὲ δὲν φαίνεται δυνατὴ ἡ διατήρησις παντελῶς ἀδιαφθόρου τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς περιττοσυλλάβου κλίσεως αὐτοῦ. Ἰδιαίτερον ὄνομα γένους Νυμφῶν τῶν πηγῶν εἶναι ἐν Πόντῳ *Πεγαδίσ'τρα*, περὶ οὗ ἐν τῇ σημειώσει εἰς ἀρ. 669. Ἂς μὴ παραλίπωμεν δὲ καὶ τὴν *Φόραν*, τὴν ὀνοσκελῆ Νεράιδαν περὶ ἧς διελάβομεν ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει.

Ἐξαιρετικῶς δὲ φέρονται καὶ δύο ξενικὰ ὀνόματα, ἐν μὲν Σινασῷ τῆς Καππαδοκίας *Ζαμπέττα*[111], εἰς μέρη δέ τινα τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας

---

106. Lawson, ἔνθ' ἀν., σ. 151. Πρβλ. τὸ ἀρχαῖον *Μελίτη*, ὄνομα Ναϊάδων καὶ μιᾶς τῶν Νηρηίδων, καθὼς καὶ τὸ ὄνομα Νυμφῶν *Μέλισσα*. (Βλ. τὰς μαρτυρίας ἐν Roscher, Lex. d. Myth., τ. II, σ. 2643 κἑ. 2637).

107. Ἐν Ὀλύμποις τῆς Χίου: Χιακ. Χρον., σ. 104.

108. Κατ' ἀνακοίνωσιν Γαβρ. Λεγάκη.

109. Λαογρ. ΣΤ' 113.

110. Περὶ προφορᾶς τῆς Ἑλλ. γλώσσης, σ. 768. Καὶ ὁ Sieber (Reise nach Kreta, τ. I, σ. 432) γράφει ὅτι καὶ σήμερον ἐν Γωνιαῖς τῆς Κρήτης δὲν ἔχει ἀκόμη ἐξαλειφθῆ ἡ πίστις εἰς τὰς Νεράιδας καὶ τὰς Δρυάδας, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἐννοεῖ ὅτι καὶ τὸ ὄνομα Δρυὰς σῴζεται, ὅπερ ἄλλως δὲν εἶναι ἀκριβές.

111. Ἀρχελάου, Σινασός, σ. 10.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Σαμοντίβα[112] ἢ *Σαμοβίλα*[113]. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τούτων εἶναι τὸ ἰταλικὸν ὑποκοριστικὸν τοῦ ὀνόματος Ἐλισάβετ (Elisabetta) ἐπιχωριάζον ὡς βαπτιστικὸν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος[114], ἄγνωστον δὲ τίνος λόγου ἕνεκα κατήντησε νὰ σημαίνῃ τὴν Νεράιδαν ἐν Σινασῷ. Ἴσως ἐκ προσωπικοῦ ὀνόματος μιᾶς Νεράιδας, ὁποῖα τἀναγραφόμενα ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 814 παραδόσει, ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι κοινὰ βαπτιστικὰ γυναικεῖα ὀνόματα, προῆλθεν ἡ γενικωτέρα χρῆσις πρὸς δήλωσιν ὅλων τῶν Νεράιδων. Τὰ δ' ἄλλα ὀνόματα εἶναι δύο τύποι τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος τῶν ἀντιστοιχούντων πρὸς τὰς Νεράιδας δαιμονικῶν ὄντων παρὰ τοῖς Βουλγάροις[115]. Ὁ μὲν τύπος Samodiva ἐπιχωριάζει ἐν Θράκῃ, ὁ δὲ Samovila ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ[116]· παρ' ἡμῖν ἐσημειώθησάν τὸ μὲν *Σαμοντίβα* ἐν Στενημάχῳ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, τὸ δὲ *Σαμοβίλα* ἐν Μελενίκῳ τῆς βορείου Μακεδονίας. Ἐν Μακεδονίᾳ προσέτι, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἰω. Μιχαὴλ[117], λέγουσι τὰς Νεράιδας καὶ *Καλὰς Νάβας*, δὲν σημειώνει δ' ὅμως ποῦ τῆς Μακεδονίας ἤκουσε τὴν ὀνομασίαν ταύτην καὶ ὑπὸ τίνων λεγομένην. Ἴσως τὸ Νάβα εἶναι τὸ κουτσοβλαχικὸν ποάνα (νέα).

Ἄλλο ὄνομα τῶν Νεράιδων, *Μιλιαοῦρες* φερόμενον ἐν Ἀρμοκλείοις τῆς Χίου[118], εἶναι ἀδήλου προελεύσεως καὶ σημασίας. Ὁ Σίττλ[119] ὑπολαμβάνει ὅτι εἰδικὸν ὄνομα τῶν Νεράιδων εἶναι καὶ τὸ *Ἀρμυροποῦλα*, ἐμφαῖνον τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὸν ἁλμυρὸν πόντον· ἀλλ' ἐπλανήθη νομίσας ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔν τινι δημοτικῷ ᾄσματι[120] ἀναφέρεται εἰς Νεράιδαν· διότι τὸ ὄνομα εἶναι ἐθνικὸν (Ἀρμυροποῦλα «ἀπὸ τὰ Ἀρμυρό») καὶ ἐν πλείσταις παραλλαγαῖς τοῦ αὐτοῦ ᾄσματος κεῖται Ἀρμενοποῦλα ἀντὶ Ἀρμυροποῦλα, οὐδὲν δ' ὑποδεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ Νεράιδας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΝΑΣΚΕΛΑΔΕΣ

Τὸ ὄνομα *Ἀνασκελὰς* παρετυμολογοῦσιν ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τοῦ *ἀνάσκελα*, «διότι μία τῶν συνηθεστέρων στάσεων, ἃς λαμβάνουσι προκειμένου νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς ἄνθρωπον εἶναι νὰ ἐξαπλῶνται ἀνάσκελα ἐν τῷ μέσῳ τῆς

112. Σκορδέλης ἐν Πανδώρ., τ. ΙΑ', σ. 472. Ὁ Β. Schmidt, ἔνθ' ἀν., σ. 141, ἀνέγνω ἐσφαλμένως *σαμοντίθα* ἕνεκα τοῦ ἀμυδρῶς τυπωθέντος ἐν τῇ Πανδώρᾳ στοιχείου τῆς λέξεως, ἐπίσης καὶ ὁ G. Meyer, Neugr. Studien, τ. II, σ. 55 καὶ οἱ *παρὰ* τοῦ Schmidt *παραλαμβάνοντες* Βούλγαροι D. Matov, Gretchko-Bulgarski Studii, Sofija 1893, σ. 62 καὶ Iv. Schischmanov, Prinos kum Bulgarski narodna etimologia, Sofija 1893, σ. 113.

113. Abbott, Macedonian Folk-Lore. σ. 242.

114. Μπούτουρα, Τὰ νεοελληνικὰ κύρια ὀνόματα, σ. 123.

115. Βλ. περὶ τούτων Rosen, Bulgar. Volksdichtungen, Leipzig 1879, σ. 35. A. Strauss, Die Bulgaren, σ. 122. 154 κέ.

116. Jirecek, Geschichte der Bulgaren, σ. 104.

117. Μακεδονικά, σ. 20.

118. Χιακὰ χρονικά, Β' 104.

119. Εἰς Ἡσιόδ. Θεογον. 243.

120. Παρὰ Passow, ἀρ. 522. Πρβλ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 172.

ὁδοῦ»[121]. Προδήλως δ' ὅμως εἶναι παραφθορὰ κατὰ παρετυμολογίαν τοῦ ἀρχαίου *ὀνοσκελής*, ἀντικατασταθέντος τοῦ πρώτου συνθετικοῦ διὰ τῆς προθέσεως *ἀνά*[122]. Ἐν Μυκόνῳ ἐπιχωριάζει ὁ τύπος *Ἀδιάσκελας*[123], ὑπεισελθούσης ἀντὶ τῆς *ἀνὰ* ἑτέρας προθέσεως, τῆς *διά*, κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ διασκελῶ, διασκελίζω. Ἡ κατάληξις *-άς*, πληθ. *-άδες*, φαίνεται ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων ἦτο ἐν χρήσει καὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο, ὡς συνάγομεν ἐκ τοῦ θηλ. *Ὀνοσκελοῦ*, ἀπαντῶντος ἐν μεσαιωνικῷ κειμένῳ[124].

Κοινὸν ἐν Κρήτῃ εἶναι ἄλλο ὄνομα τῶν αὐτῶν δαιμονίων *Ἀτσουπάδες*[125], ὅπερ ὡς ὄνομα ἰδίας κατηγορίας δαιμόνων φέρεται ἐν τῇ Σολωμονικῇ[126], ἐκφερόμενον ὁμοίως εἰς πληθυντικὸν ἀριθμόν. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι νῦν ἐν χρήσει ὡς τοπωνυμικὸν ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν Κρήτῃ[127], ὡς ἐπίθετον δὲ τὸ *ἀτσουπᾶς* φέρεται ἐν Κύπρῳ, σημαῖνον τὸν δύστροπον, ταραξίαν, κατεργάρην[128]. Ἐν τῇ μέσῃ ἑλληνικῇ *Ἀτζουπάδες* (ἢ *Ἀτσουπάδες*), ἢ *Ἀτζυπάδες* σημαίνει τοὺς δορυφόρους ἢ τοὺς φρουροὺς τῶν πυλῶν[129]. Τίς ἡ πρώτη δ' ὅμως καὶ κυρία σημασία τοῦ ὀνόματος δὲν εἶναι σαφές· ἀλλ' ὡς συνάγεται ἐκ τῆς μαρτυρίας βυζαντινοῦ χρονογράφου, συνήπτετο πρὸς τὸ ὄνομα ἡ ἔννοια τοῦ σκοτεινοῦ καὶ μέλανος, διὸ εἷς ἐκ τῶν συνωμοτῶν δολοφόνων τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, Θεόδωρος, μελάγχρους τὴν ὄψιν, ἐπωνομάζετο

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

121. Ι. Κονδυλάκης ἐν Ἑστίᾳ, 1884, τ. ΙΖ', σ. 318.

122. Χατζιδάκι, ΜΝΕ, τ. Β', σ. 313 καὶ ἐν Ἀθηνᾷ ΚΔ' 27.

123. Κ. Dieterich, Sprache u. Volksüberlieferung d. südl. Sporaden, σ. 225 «*ἀδιάσκελας*= Gespenst an den Kreuzwegen».

124. Διαθήκη τοῦ Σολομῶντος ἐν Migne, P.G., τ. 122, σ. 1320 d. Ὁ Caulminus παραθέτων τὸ χωρίον τοῦτο ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ψελλοῦ, ὀρθῶς ἀπέφυγε νὰ παραδιορθώσῃ τὸ ὄνομα, ὡς εἶναι παραδιωρθωμένον (*Ὀνοσκελίδα)* ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Migne (πρβλ. αὐτ., σελ. 859).

125. Κατὰ τὸν Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκην (ΔΙΕ Β' 423) οἱ *Ἀτσουπάδες* μόνον ἐν ταῖς ἀνατολικωτέραις ἐπαρχίαις τῆς Κρήτης λέγονται *Ἀνασκελάδες*.

126. Ἐθν. βιβλιοθ. Ἀθηνῶν, κῶδ. 1265, φ. 57α: «ὁρκίζω πᾶν στοιχεῖον ὀνομαζόμενον Ἀτζουπάδες καὶ Βαρυχνᾶν καὶ Γιλλοῦδες». Ὁ κῶδιξ ἐγράφη τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα.

127. *Ἀτσουπάδες* χωρίον τοῦ πρώην δήμου Ἐλιοῦ, συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Χιονᾶτα, κείμενος εἰς πρόβουνον τοῦ Αἴνου ἐν Κεφαλληνίᾳ. *Ἀτζουπάδες* τρία χωρία ἐν Κρήτῃ (τοῦ δήμου Μεγάλης Βρύσης καὶ τοῦ δήμου Ἀρκαλοχωρίου τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου καὶ τοῦ δήμου Λάμπης τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου). *Ἀτσουπόπουλο* χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνου, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου δήμου.

128. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τ. Β', σ. 478.

129. «Ὁ δὲ Διογένης καὶ στρατηγός, λογχευθεὶς παρὰ δύο *ἀτζυπάδων* τοῦ Μαλελεΐνου κακὸν θάνατον ἔδωκε» (Συνεχιστ. Θεοφάν., σ. 438, 15 Bonn)· «συνεδαυλίζετο (τὸ πῦρ) ὑπὸ *Ἀτζυπάδων πολλῶν*» (αὐτ., σ. 439, 1)· «ἀγόμενοι ὑπὸ *ἀτζυπάδων*» (αὐτ., σ. 439, 60)· «Τριακοσίους Σαρακηνούς, γέροντας *ἀτσουπάδας* ἔδωκε νὰ φυλάττωσι τριγύροθεν τὲς πόρτες» (Διγενής, Ἄνδρου, στ. 90, σ. 3 Μηλιαράκη). Μεταξὺ τῶν δώρων, τῶν δοθέντων εἰς τὸν Διγενῆ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του, καταλέγονται «καὶ *ἀτζουπάδες* δώδεκα ὡς διὰ ὑποταγήν του» (Διγενής, Ἐσκωριάλ., στ. 1076= Λαογρ. Γ' 583)· «ὡς καὶ βαΐτζας καὶ δώδεκα *τσουπάδας*» [γρ. δώδεκα *ἀτσουπάδας*] (Διγενὴς Τραπεζ., στ. 1397, σ. 116 Sathas et Legrand). Ὁ Legrand καὶ ὁ Hesseling (Λαογρ. Γ' 552) ὑπολαμβάνουσι τὴν λέξιν θηλυκοῦ γένους καὶ ἑρμηνεύουσι θαλαμηπόλους (chambrières).

Ἀτζυποθεόδωρος «διὰ τὸ τοῦ εἴδους μελάντερον»[130]. Ὅθεν κατὰ ταῦτα πιθανὴ φαίνεται ἡ εἰκασία, ὅτι *Ἀτζυπάδες* ἦσαν Σαρακηνοί[131], καὶ διὰ τὸ μελαψὸν τοῦ προσώπου τὸ ὄνομα κατέστη συνώνυμον τοῦ *Ἀράπηδες*, εὐκόλως διὰ τοῦτο μεταπεσὸν εἰς τὴν ἔννοιαν κακοποιῶν δαιμονίων.

Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τῶν Ἀτσουπάδων ὁ καθηγητὴς κ. Π. Καρολίδης μᾶς ἀνεκοίνωσε τὰ ἑπόμενα: «Τὸ ὄνομα ἔχει ἀρχὴν τὸ ἀραβικὸν *χαδζὶπ* (πληθυντ. *χαδζούπ-ουν*). Ἐν τῷ Ἀραβολατινικῷ λεξικῷ τοῦ Freitag τὸ ὄνομα χαδζίπ-ουν ἐξηγεῖται: Qui velum ostendit, qui prohibet et secludit, et speciatim janitor. Ἐκ τῆς πρώτης ἐννοίας ταύτης τοῦ καλύπτειν, σκεπάζειν, ἀποκλείειν ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐν τῇ ἀραβικῇ τὸ τοῦ θυρωροῦ, ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ ἐσωτερικοῦ θυρωροῦ τῶν ἡγεμόνων, τοῦ ἔχοντος ἔργον τοῦ αἴρειν, τοῦ καταβάλλειν τὸ παραπέτασμα τῆς αἰθούσης τῶν ἡγεμόνων ἢ μεγιστάνων κατὰ τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐν ταῖς ἀσιατικαῖς αὐλαῖς τῶν ἡγεμόνων ἢ καὶ μεγιστάνων Περσῶν ἢ Τούρκων εἰθισμένα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον τοῦτο ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Χαλίφου τῆς Βαγδάτης ἀνετίθετο εἰς ἄνδρας ἐπισήμους καὶ πιστούς, ὁ Χαδζίπ-ουν ἐκτήσατο ἀξίωμα ἐν τῇ χαλιφικῇ αὐλῇ, ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ comes palatii ἐν Εὐρώπῃ ἢ κόμιτος ἀδμισσιόνουμ ἐν Βυζαντίῳ. Οὕτω καὶ ὁ περίφημος ἀσιανολόγος Χριστιανὸς Λάσσεν ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει τῶν *Χρονικῶν τοῦ Χαλεπίου* τοῦ Ἄραβος χρονογράφου Κεμαλεδδὶν μεταφράζει τὸ χαδζίπ-ουν comes palatii. Ἀλλ' ἐνῷ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἀραβικῇ μετέπεσεν ἡ λέξις εἰς τὴν σημασίαν τοῦ αὐλάρχου, ἐν τῇ περσικῇ ἡ πρώτη ἔννοια τοῦ hadjub μετέπεσεν εἰς τὴν τοῦ παραπετάσματος· ἐν δὲ τῇ ὀθωμανικῇ τουρκικῇ ἡ λ. χαδζὶπ (ἄνευ τῆς ἀραβικῆς καταλήξεως -ουν) διετήρησε τὴν πρώτη σημασίαν τοῦ θυρωροῦ, θρησκευτικῶς δὲ τὴν τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ, ὑπηρέτου, φίλου.

Ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει τοῦ συνεχιστοῦ τοῦ Θεοφάνους (σ. 439 Bonn) τὸ *Ἀτζυπάδες* ἀποδίδεται διὰ τοῦ satellites (δορυφόροι) καὶ αὕτη φαίνεται ἡ παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς χρῆσις τοῦ ὀνόματος. Ἐντεῦθεν δὲ μετέβη καὶ εἰς τὴν γενικωτέραν σημασίαν, ὡς φαίνεται, τοῦ ὁπλίτης καὶ τοιαύτη ἴσως ἡ σημασία τῶν κρητικῶν τοπικῶν ὀνομάτων *Ἀτσυπάδες* καὶ *Ἀτσυπόπουλο*. Πιθανῶς δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἔχουσι σχέσιν πρὸς ὁπλίτας μωαμεθανούς, πεμφθέντας ἐκ Βυζαντίου μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ἀνάκτησιν τῆς νήσου καὶ ἀποτελοῦντας στρατιωτικὴν οὕτως εἰπεῖν ἀποικίαν, ὡς ἦσαν αἱ τῶν Ρωμαίων coloniae militares».

---

130. Ζωναρᾶς ΙΣΤ' 28, τ. II, σ. 208 Παρισ.· τ. IV, σ. 90 Dindorf. Πρβλ. τ. Β', σ. 375, 21 Bonn.

131. Πρβλ. Διγεν. Ἄνδρου, ἔνθ' ἀν. Ducange, Gloss. graecit. λ. *ἀτζυπάδες*: «Ex his igitur videtur posse copligi Atzypates fuisse famulos ex Mauritania ve Aethiopia, et ex iis quos vulgo Nigros apellamus».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ